

RYSZARD BARCZYK

GŁÓWNE KIERUNKI TEORETYCZNYCH ANALIZ WAHAŃ
CYKLICZNYCH

I. WSTĘP

Teoretyczne rozważania dotyczące procesów cyklicznych były i są także obecnie konglomeratem bardziej lub mniej udowodnionych hipotez wyjaśniających mechanizmy, których efektem są zmiany aktywności gospodarczej. W okresie powojennym w teorii koniunktury można wyodrębnić pewne okresy szybszego względnie wolniejszego jej rozwoju: po wielkich osiągnięciach analitycznych lat czterdziestych i pięćdziesiątych, które zostały uwieńczone w końcu lat pięćdziesiątych ich formalizacją, lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte były okresem stosunkowego zastoju tego kierunku w ekonomii¹.

Szybki rozwój teorii koniunktury w okresie bezpośrednio powojennym spowodowany był poprzez wcześniejsze osiągnięcia J. M. Keynesa. Dzięki nim możliwym było sformułowanie przez J. R. Hicksa tezy, że w systemie kapitalistycznym występują wewnętrzne mechanizmy, które wywołują cyklicznie powtarzające się zakłócenia równowagi. Dalszą konsekwencją tych poglądów było zbudowanie także przez J. R. Hicksa teoretycznej koncepcji wyjaśniającej proces wahań koniunkturalnych za pomocą połączonych mechanizmów mnożnika inwestycyjnego i akceleratora. Ten model jest także współcześnie podstawowym ujęciem, w ramach którego są prowadzone dalsze prace analityczne².

W drugiej połowie lat pięćdziesiątych powstała w teorii ekonomii neoklasyczna koncepcja produkcji, podziału i wzrostu gospodarczego. Była ona określonym wezwaniem rzuconym zwolennikom ekonomii wywodzącej się z dorobku J. M. Keynesa. Główną tezą sformułowaną na gruncie kierunku neoklasycznego było stwierdzenie, że w gospodarce ka-

¹ G. J. Tichy, *Neuere Entwicklungen in der Konjunkturtheorie*, IFO-Studien, Zeitschrift für empirische Wirtschaftsforschung 1982, nr 3, s. 213.

² J. Kromphardt, *Über den heutigen Stand der Konjunkturtheorie*, Jahrbuch für Nationalökonomie und Statistik 1979, nr 193, s. 97-114.

pitalistycznej występują wewnętrzne siły, wskutek działania których system ten nie wytwarza żadnych elementów destabilizujących i wykazuje on tendencje do stabilności. W przypadku, gdy powstanie zewnętrzny impuls zakłócający gospodarkę, ta uruchamia procesy, które prowadzą do ponownego pojawienia się stanu równowagi. Rozwój teorii koniunktury w ramach ekonomii neoklasycznej nie polegał zatem na wyjaśnieniu genezy wahań cyklicznych, lecz stawała się ona elementem składowym teorii równowagi ogólnej³.

Generalny podział istniejących rozważań wyjaśniających współczesne procesy wahań koniunkturalnych jest konsekwencją istnienia powyższych koncepcji teoretycznych. W literaturze przedmiotu przyjmuje się bowiem, że istnieją dwie grupy modeli⁴:

— oparte o założenie wewnętrznej niestabilności badanego układu gospodarczego;

— oparte o założenie wewnętrznej stabilności analizowanego systemu.

Konstrukcja większości modeli należących do pierwszej wyróżnionej grupy opiera się o równania różniczkowe drugiego i wyższych stopni. W zależności od wartości poszczególnych parametrów tych równań, w efekcie ich rozwiązania, otrzymywane są mechanizmy powrotu do stanu równowagi, które nie zawierają żadnych wahań, bądź też uzyskiwane są fluktuacje o stałej, zmniejszającej się lub rosnącej amplitudzie..

Przyjmując kryterium źródeł niestabilności systemu gospodarczego ogół modeli z „wewnętrzną niestabilnością” można podzielić na dalsze podgrupy⁵. Do pierwszej z nich należą modele opisujące wahania koniunkturalne, których źródłem powstania jest sfera popytu⁶. O ile modele należące do pierwszej podgrupy uwzględniają opóźnienia konsumpcji w stosunku do poziomu dochodu narodowego, to modele opisujące wahania cykliczne, których geneza tkwi w procesie podziału (tzw. modele podziału) przyjmują opóźnienia płac w stosunku do poziomu konsumpcji względnie produkcji oraz aprobują empirycznie stwierdzony fakt, że zyski rosną szybciej w początkowych okresach fazy wzrostowej,

³ G. J. Tichy, *Neuere Entwicklungen*, s. 215.

⁴ Ibidem, s. 215. Inny podział istniejących teorii dotyczących charakteru procesu reprodukcji występującej w gospodarce kapitalistycznej sformułowali B. Rosier i P. Dockes. Wyróżnili oni koncepcję neoklasyczną oraz dialektyczną; zob* B. Rosier, P. Dockés, *Cykle ekonomiczne. Kryzysy i przemiany społeczne — perspektywa historyczna*, Warszawa 1987, s. 9 -13.

⁵ Szerzej na ten temat G. J. Tichy, *Neuere Entwicklungen*, s. 217; J. Kromphardt, *Ansätze der Konjunkturtheorie*, w: *Perspektiven der Konjunkturforschung*, Tübingen 1984, s. 11-12.

⁶ Wśród tzw. modeli popytowych główną funkcję wyjaśniającą odgrywają połączone mechanizmy mnożnika-akceleratora. Na ten temat zob. m. in.: P. A. Samuelson, *Interactions between the Multiplier Analysis and the Principle of Acceleration*, *The Review of Economic Statistics* 1939, nr XXI, s. 75-78; J. R. Hicks, *A Contribution to the Theory of Trade Cycle*, Oxford 1950.

natomiast w okresie ekspansji silniejszy przyrost wykazują płace⁷. Powstanie i rozwój trzeciej podgrupy modeli z „wewnętrzną niestabilnością” tzw. modeli podażowych nastąpił dopiero w ostatnim okresie, co spowodowane było długookresową recesją gospodarczą występującą w większości wysoko rozwiniętych gospodarek kapitalistycznych w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych⁸. Ostatnia wyróżniona podgrupa modeli przedstawia przemiany strukturalne, występujące w procesie wzrostu gospodarczego jako przyczyny powstających dysproporcji, które z kolei powodują określone zmiany w poziomie aktywności gospodarczej⁹. Teoretyczne modele wahań koniunkturalnych, oparte o przesłankę wewnętrznej stabilności badanego układu gospodarczego bynajmniej nie przeczą istnieniu fluktuacji cyklicznych. Tym niemniej przyjęte jest tutaj, że przyczyny powstających ewentualnych dysproporcji leżą poza gospodarką.

W zależności od charakteru i pochodzenia czynników zakłócających wewnętrznie zrównoważony system gospodarczy wyróżnia się także i tutaj kilka podgrup. Do pierwszej z nich zaliczyć można modele wahań koniunkturalnych, których źródłem są określone strategie polityczno-gospodarcze, podejmowane przez rządy państw kapitalistycznych, bądź przez związki zawodowe¹⁰. Druga podgrupa zawiera rozważania przyjmujące błędy polityki gospodarczej (np. nieuwzględnianie opóźnień w działaniu środków polityki antycyklicznej) jako przyczyny periodycz-

⁷ Najbardziej znane modele podziału zbudowali R. Boody, J. Crotty, *Class Conflict and Macro-Policy: The Political Business Cycle*, Review of Radical Political Economy 1975, vol. VII, nr 1; P. Sweezy, *The Theory of Capitalist Development*, New York 1958; E. Alvater, J. Hoffmann, W. Semmler, *Vom Wirtschaftswunder zur Wirtschaftskrise-Ökonomie und Politik in der Bundesrepublik*, Berlin 1979; H. Sherman, *A Marxist Theory of Business Cycle*, Review of Radical Political Economy 1979, vol. XI, nr 1, s. 1-23; R. Goodwin, *A Growth Cycle*, w: *Socialism, Capitalism and Economic Growth*, Cambridge at the University Press 1967, s. 54 - 58.

⁸ Wśród najbardziej znanych modeli należących do tej podgrupy najczęściej wyróżnia się następujące: T. Scitovsky, *Can Capitalism Survive? — An Old Question in a New Setting*, American Economic Review 1980, vol. LXX, nr 2, s. 1-9; L. R. Klein, *The Supplly Side*, American Economic Review 1978, vol. LXVIII, nr 1, s. 1 - 7; M. J. Boskin, *Taxation, Savings and the Rate of Interest*, Journal of Political Economy 1978, vol. LXXXVI, nr 2, s. 3 - 27.

⁹ Modele, które zaliczyć można do tej grupy zbudowali m.in.: R. N. Cyert, J. E. March, *A Behavioral Theory of the Firm*, New York 1963; J. Hedberg, J. Jönsson, *Strategy Formulation in a Discontinuous Process*, International Studies of Management and Organisation 1977, vol. II, nr 2, s. 83-109; R. Thorn, *Structural Stability and Morphogenesis*, New York 1975.

¹⁰ Najbardziej znane prace należące do tej podgrupy są następujące: A. Downs, *An Economic Theory of Democracy*, New York 1957; W. D. Nordhaus, *The Political Business Cycle*, Review of Economic Studies 1975, nr XLIII, s. 169 -190; B. S. Frey, *Theorie und Empirie Politischer Konjunkturzyklen*, Zeitschrift für Nationalökonomie 1976, nr XXXVI, s. 95-120, D. C. Mac Rae, *A Political Model of the Business Cycle*, Journal of Political Economy 1977, vol. XXXV, nr 1, s. 239-263.

nie powtarzających się fluktuacji koniunkturalnych¹¹. Ostatni wydzielony zbiór modeli, opisujących współczesne cykle koniunkturalne, interpretuje wahania gospodarcze jako wynik błędów poszczególnych podmiotów (niewłaściwa reakcja na nieoczekiwane zdarzenia zakłócające). W koncepcji tej w wysokim stopniu wykorzystywana jest hipoteza racjonalnych oczekiwań.

Ogólnym celem poniższego opracowania jest analiza dwóch dominujących nurtów istniejących w zachodniej, współczesnej koniunkturze gospodarczej, które są jednocześnie reprezentantami głównych koncepcji występujących w teorii ekonomii. Pierwszy z nich wywodzący się z rozważań R. F. Harroda i P. A. Samuelsona, oparty na połączonym mechanizmie mnożnika inwestycyjnego i akceleratora wyjaśnia procesy powstawania wahań koniunkturalnych jako wynik wewnętrznych procesów gospodarczych, działających w sferze popytu. Drugi neoklasyczny, mający swe źródło w teorii równowagi ogólnej, interpretuje fluktuacje cykliczne przede wszystkim za pomocą racjonalnych oczekiwań poszczególnych podmiotów gospodarczych.

Konieczność dogłębniejszej analizy teoretycznej powyższych kierunków występujących we współczesnej koniunkturze gospodarczej wynika z dwóch względów. Po pierwsze, interpretacja neokeynesowska oraz wyjaśnienie neoklasyczne wykorzystujące hipotezę racjonalnych oczekiwań są najbardziej reprezentatywne dla istniejących w literaturze przedmiotu dwóch grup modeli, tj. dla modeli z wewnętrzną niestabilnością i dla modeli opartych o założenie wewnętrznej stabilności badanego systemu. Po drugie, rozważania te w porównaniu do innych hipotez występujących w wyróżnionych grupach są w najwyższym stopniu skonkretyzowane, a zatem są one najciekawsze poznawczo, gdyż umożliwiają one dokładniejsze określenie cech morfologicznych współczesnych fluktuacji cyklicznych oraz właściwy dobór materiału empirycznego i narzędzi statystycznych służących do ich analiz.

II. MECHANIZM CYKLU KONIUNKTURALNEGO W EKONOMII NEOKEYNESOWSKIEJ

W teoretycznych analizach procesów gospodarczych J. M. Keynes zajął się przede wszystkim siłami określającymi wielkość zatrudnienia w gospodarce kapitalistycznej. Ten typ rozważań, jak i wnioski z nich wypły-

¹¹ Taką interpretację cykli koniunkturalnych stworzyli m.in.: K. Brunner, *Die „Monetaristische Revolution“ in der Geldtheorie*, w: *Der Neue Monetarismus*, München 1973, s. 70 -103; B. Hansen, *Fiscal Policy in Seven Countries 1955 -1965*, Paris 1969; O. Eckstein, *Instability in the Private and Public Sectors*, Scandinavian Journal of Economics 1973, vol. LXXV, nr 1, s. 19 - 26.

wające mają jednakże charakter krótkookresowy, statystyczny, gdyż J. M. Keynes nie brał pod uwagę faktu, że w długim okresie ponoszone nakłady inwestycyjne powodują nie tylko określone efekty popytowe, ale również sprawiają one, iż wzrasta w czasie zdolność wytwórcza kapitału¹². Pod koniec lat trzydziestych naszego wieku pojawił się pierwszy esej R. F. Harroda, w którym skoncentrował się on na podażowych aspektach inwestycji, polegających na powiększeniu zdolności wytwórczych¹³. Uwzględnienie tych efektów spowodowało, że analizy wywodzące się z prac J. M. Keynesa nabrały cech dynamicznych.

Zbudowana na bazie dorobku J. M. Keynesa i R. F. Harroda koncepcja cyklu koniunkturalnego J. R. Hicksa jest próbą połączenia teorii wzrostu gospodarczego i procesu cyklu koniunkturalnego, którego mechanizm zawiera się we współdziałaniu mnożnika inwestycyjnego i akceleratora. Ścieżka wzrostu gospodarczego J. R. Hicksa wywodzi się z prostego założenia o dokonujących się inwestycjach autonomicznych, które są *de facto Deus ex Machina* ogółu jego rozważań¹⁴. J. R. Hicks twierdził na podstawie przyczynku P. A. Samuelsona, że model R. F. Harroda można tylko poprzez nieznaczne modyfikacje przystosować do wyjaśnienia fluktuacji cyklicznych¹⁵. Wystarczy bowiem w przypadku funkcji inwestycji wprowadzić opóźnienie między zmianami popytu i zmianami inwestycji pobudzonych. Aby połączyć swe rozważania z pracami R. F. Harroda przyjął J. R. Hicks, że w badanej, zamkniętej gospodarce występuje określony wzrost gospodarczy. Założył on także, że interwencja państwa polega jedynie na prowadzeniu inwestycji autonomicznych, abstrahując od pozostałych form interwencjonizmu państwowego.

Zbudowany przez J. R. Hicksa model teoretyczny składa się z następujących równań podstawowych¹⁶:

$$1. Y_t = I_t + C_t,$$

$$2. I_t = I_{ind. t} + I_{aut. t},$$

¹² J. M. Keynes miał negatywny stosunek do analiz długookresowych. Twierdził on m.in., że „Długi okres jest przedmiotem studiowania dla studentów”; por. J. Robinson, *Economic Philosophy*, Chicago 1963, s. 78.

¹³ Podstawowe elementy modelu R. F. Harroda zostały sformułowane w jego pracy *The Trade Cycle*, Oxford 1936, rozdz. I. Zasadnicze znaczenie posiadają jednakże inne jego publikacje: *Towards in a Dynamie Economics, Lecture Three*, London 1963; *Secend. Essay in Dynamic Theory*, *The Economic Journal* 1960, vol. LXX, s. 277-293.

¹⁴ K. Eisner, *Wachstums- und Konjunkturtheorie*, w: *Kompendium der Volkswirtschaftslehre*, Bd 1, Göttingen 1967, s. 269 - 270.

¹⁵ P. A. Samuelson zbudował klasyczny już dziś popytowy model działania zasady mnożnika inwestycyjnego i akceleratora. Na ten temat zob. P. A. Samuelson, *Interactions between*, s. 75 - 78.

¹⁶ J. Kromphardt, *Wachstum, und Konjunktur. Grundlagen ihrer theoretischen Analyse und wirtschaftspolitischen Steuerung*, Göttingen 1972, s. 171.

3. $C_t = c \cdot Y_{t-1}$, $0 < c \leq 1$ i $c = 1 - s$,
4. $I_{aut,t} = A_0(1+r)^t$, $A_0, r = \text{const}$ i $A_0, r > 0$,
5. $I_{ind,t} = \beta(Y_{t-1} - Y_{t-2})$, $\beta > 0$ i $\beta = \text{const}$,

Y_t – poziom dochodu narodowego (globalnego popytu),
 I_t – wielkość inwestycji globalnych,
 C_t – poziom konsumpcji prywatnej,
 $I_{ind,t}$ – wielkość inwestycji indukowanych,
 $I_{aut,t}$ – wielkość inwestycji autonomicznych,
 c – krańcowa skłonność do konsumpcji,
 s – krańcowa skłonność do oszczędzania,
 β – współczynnik akceleracji,
 A_0 – poziom wydatków autonomicznych,
 r – stopa wzrostu wydatków autonomicznych,
 t – czas.

Przedstawiony system zależności zbudowany przez J. R. Hicksa jest czystym modelem teoretycznym, który można zapisać jako równanie liniowe, różnicowe, niejednorodne o stałych współczynnikach. Jego rozwiązanie prowadzi do uzyskania poszczególnych rodzajów wahań koniunkturalnych dochodu narodowego w zależności od wartości poszczególnych przyjętych parametrów¹⁷. Chcąc wyjaśnić przebieg tych fluktuacji w dalszej części swych rozważań przyjmuje J. R. Hicks dwie modyfikacje¹⁸:

— wyklucza on z dalszych rozważań przypadek, gdy $B < 1$, gdyż bądź nie powstają tutaj żadne wahania dochodu narodowego, bądź też wahania te posiadają zmniejszającą się amplitudę;

— do dalszych rozważań przyjął on przypadek, gdy $B > 1$. W tej sytuacji, oscylacje dochodu narodowego mają coraz większą amplitudę lub też oszacowane wartości modelu odchylają się wybuchowo od początkowych pozycji równowagi. Potęgujące się fluktuacje będą napotykać na pewne bariery, które zostały nazwane jako górna granica (ceiling) lub granica dolna (floor).

Górna granica wybuchowych wahań koniunkturalnych jest wyznaczona przez maksymalną zdolność wytwórczą wszystkich czynników produkcji, występujących w badanej gospodarce. Istnienie dolnej granicy wynika stąd, że wielkość inwestycji nie może być dowolnie zmniejszana, ich bariera dolna jest określona przez wysokość odpisów amortyzacyj-

¹⁷ Szerzej na temat charakteru tych wahań w literaturze polskiej zob. R. Barczyk, *Ewolucja postkeynesowskiej teorii wahań cyklicznych*, w: *Zagadnienia koniunktury gospodarczej*, Poznań (w druku).

¹⁸ J. R. Hicks, *A. Contribution*, s. 95.

nych. Jest ona osiągnięta, jeżeli producenci zaniechają podejmowania zarówno inwestycji nowych, jak i odtworzeniowych, tak aby ich poziom był równy wielkości odpisów.

Sformułowane w oparciu o zasadę mnożnika-akceleratora prawidłowości przebiegu wahań cyklicznych mają sens i znaczenie tylko wówczas, gdy zdolności wytwórcze występujące w badanej gospodarce kapitalistycznej w pełni odpowiadają poziomowi popytu ogólnego. Wprowadzenie do modelu J. R. Hicksa dolnej i górnej granicy fluktuacji uniemożliwia spełnienie tego warunku. Zasada przyspieszenia jest tym samym nie-realistyczna, ponieważ rzeczywisty zasób kapitału może być większy lub mniejszy aniżeli wymagany¹⁹. Istnienie tych nadwyżek lub niedoborów powoduje także, iż nie można utrzymać założenia o stałej wartości współczynnika akceleracji²⁰. W związku z tym zasada akceleracji musi zostać zmodyfikowana poprzez skonstruowaną przez H. Chenerego i J. Krompharda tzw. zasadę dostosowania kapitału²¹. Model J. R. Hicksa zawierać więc będzie obok równań 1-4 dodatkowo następujące zależności²²:

$$6. I_{ind,t} = q(K_{t-1}^* - K_{t-1}), \quad 0 \leq q \leq 1,$$

$$7. K_t^* = vY_{t-1},$$

$$8. K_t = K_{t-1} + I_{ind,t},$$

K_t^* — pożądany poziom kapitału, którego pełne wykorzystanie gwarantuje zaspokojenie istniejącego popytu,

$\frac{K_t}{Y_t} = v$ — przeciętny i krańcowy współczynnik kapitału równy wartości współczynnika akceleracji,

q — współczynnik pokazujący szybkość dostosowań z jaką producenci zamierzają zlikwidować lukę między pożądanym a istniejącym zasobem kapitału.

Granice wahań wybuchowych w modelu rozszerzonym o hipotezę dostosowania kapitału są porównywalne z granicami wyznaczonymi w analizach J. R. Hicksa. Istniejące w tym zakresie różnice można sformułować następująco²³:

— zmienność popytu na środki produkcji w modelu rozszerzonym jest mniejsza aniżeli wynikałoby to z rozważań J. R. Hicksa, gdyż bra-

¹⁹ J. Kromphardt, *Wachstum*, s. 180 -181.

²⁰ W. Bartmann, *Grundlagen der Konjunkturanalyse*, Teil I — *Grundlagen der Konjunkturtheorie*, Bielefeld 1976, s. 199.

²¹ W literaturze przedmiotu hipoteza dostosowania kapitału została sformułowana po raz pierwszy przez H. Chenery'ego; por. H. Chenery, *Overcapacity and the Acceleration Principle*, *Econometrica* 1950, vol. XX, nr 1, s. 1 - 28.

²² J. Kromphardt, *Wachstum*, s. 180.

²³ *Ibidem*, s. 183.

kujący zasób kapitału, który nie został stworzony przez podejmowane inwestycje, jest przenoszony jako pewien niedobór z badanego okresu do okresu następnego, determinując ponownie wielkość inwestycji;

— hipoteza dostosowania kapitału prowadzi także do mniej gwałtownego a bardziej spokojnego przebiegu dochodu narodowego w czasie.

Model J. R. Hicksa, zmodyfikowany o zasadę dostosowania kapitału traktuje łącznie proces wzrostu gospodarczego oraz krótko- i średnio-okresowe wahania koniunkturalne, przy czym geneza zmian długookresowych jest w tych rozważaniach praktycznie niewyjaśniona. A. Smithies w swej pracy analizuje natomiast wzrost gospodarczy jako konsekwencję wahań cyklicznych, jako wynik wewnętrznych mechanizmów występujących w gospodarce kapitalistycznej. Po drugie, wprowadzając efekt zapadki pragnął on znacznie dokładniej aniżeli J. R. Hicks wyjaśnić dolną granicę wahań koniunkturalnych, generowanych przez mechanizm mnożnika-akoeleratora²⁴.

System zależności zbudowany przez A. Smithiesa zasadniczo składa się z następujących równań:

$$9. I_t = b_1 Y_{t-1} + b_2 Y^* - b_3 (Y_{t-1} - Y^*),$$

$$10. C_t = (1 - c_1) Y_t + c_2 Y^*,$$

$$11. I_t = S_t,$$

$$12. Y_{Ft} - Y_{Ft-1} = eI_{t-1} - D_{1t} - D_{2t},$$

Y^* - najwyższy dotychczas osiągnięty poziom dochodu narodowego,

Y_F — dochód narodowy wytworzony w warunkach pełnego wykorzystania dotychczas istniejącego zasobu kapitału,

S_t - wielkość oszczędności,

D_{1t} - współczynnik fizycznego zużycia maszyn i urządzeń,

D_{2t} — współczynnik nadzwyczajnego zużycia kapitału,

e — współczynnik efektywności inwestycji,

b_1, b_2, b_3 - parametry modelu.

Po pewnych przekształceniach równań 9-12 można uzyskać zależność określającą wielkość dochodu narodowego, będącą równaniem różnicowym z trzema zmiennymi: Y , Y^* i Y_F , które występują w różnych okresach²⁵. Rozwiązanie tego równania jest stosunkowo skomplikowane pod względem formalnym, tym niemniej podobnie jak w modelu J. R. Hicksa,

²⁴ A. Smithies, *Economic Fluctuations and Growth*, w: *Readings in Business Cycle*, London 1966, s. 39 - 78.

²⁵ Końcowa postać takiego równania znajduje się np. w pracy R. Barczyka, *Ewolucja postkeynesowskiej*.

w zależności od wartości poszczególnych parametrów, występują tutaj różne przypadki, charakteryzujące kształtowanie się dochodu narodowego w czasie²⁸.

Sformułowany przez A. Smithesa i wbudowany w nurt rozważań postkeynesowskich efekt zapadki nie odgrywa żadnej roli w kształtowaniu fazy wzrostowej cyklu koniunkturalnego, gdyż zarówno wielkość realizowanego dochodu narodowego, jak i wielkość dochodu wytwarzanego w warunkach pełnego wykorzystania dotychczas istniejącego zasobu kapitału rosną z okresu na okres. Efekt ten działa natomiast w warunkach, gdy obydwie te wielkości są niższe aniżeli poziom maksymalny, a więc *de facto* w okresie fazy spadkowej. Wskutek jego występowania tempo spadku aktywności gospodarczej jest zwolnione, tym samym gospodarka jest chroniona przed zbyt głębokim załamaniem. Efekt ten może być tak silny, że każda depresja będzie występować przy stosunkowo wysokim poziomie dochodu narodowego. Z drugiej jednakże strony nie musi on powodować, że każda faza wzrostowa znajdować się będzie na coraz wyższym poziomie. Na podstawie tego efektu można zatem stwierdzić, że po wystąpieniu kolejnych faz cyklu poziomu wzrostu gospodarczego będzie coraz wyższy²⁷.

Przedstawione dotychczas mechanizmy wahań cyklicznych miały charakter wysoce teoretycznych. Próbą ich dalszej konkretyzacji są analizy R. M. Goodwina, który interpretuje procesy oscylacji jednakże w taki sposób, „aby zbliżyć się do rzeczywistości”²⁸. Chcąc wykazać, że sam model bez pomocy elementów egzogenicznych zawierać będzie realistyczne wahania podstawowych zmiennych ekonomicznych wprowadził on do rozważań m.in. nieliniową zasadę akceleracji, a także odroczenia czasowe zarówno w inwestycjach, jak i w produkcji²⁹.

Wkład R. M. Goodwina do teorii cyklu koniunkturalnego jest zawarty przede wszystkim w funkcji inwestycji. Punktem wyjścia jest w tym przypadku przyjęcie określenia pożądanego zasobu kapitału:

$$13. K_p = vY + A_t,$$

K_p - pożądaný zasób kapitału,

$v = \frac{K_t}{Y_t}$ - stała relacja między wielkością kapitału i produkcją.

²⁶ Szerzej na ten temat zob. H. Bartmann, *Grundlagen*, s. 187 - 191.

²⁷ K. Elsner, *Wachstums- und Konjunkturtheorie*, s. 278.

²⁸ R. M. Goodwin, *The Nonlinear Accelerator and the Persistence of Business Cycles*, *Econometrica* 1951, vol. XIX, s. 1 - 17.

²⁹ Na ten temat zob. R. M. Goodwin, *The Nonlinear*; tenże, *Secular and Cyclical Aspects of the Multiplier and the Accelerator*, w: *Income, Employment and Public Policy. Essays in Honour of Alvin Hansen*, New York 1948, s. 108 - 132.

Ogólny poziom inwestycji składa się z inwestycji indukowanych i autonomicznych, przy czym w funkcji inwestycji występują dwa stadia: poziom inwestycji zależy od wielkości zamierzonych inwestycji (B), a z kolei decyzje o podejmowaniu działań inwestycyjnej są zdeterminowane przez stopę zmian produkcji $\left(\frac{d}{dt} \cdot Y_s\right)$. Opóźnienie czasowe wprowadzone przez R. M. Goodwina odnosi się do pierwszego wyróżnionego stadium, co można zapisać³⁰:

$$14. I = \left[\frac{1}{T_i D + 1} \right] B,$$

gdzie:

B — poziom zamierzonych inwestycji,
 T_i — wykładniczo zmieniająca się długość odroczenia inwestycji,
 $D = \frac{d}{dt}$ — stopa zmian badanej zmiennej.

Nieliniowy element w procesie akceleracji pojawia się między decyzjami inwestycyjnymi, ponoszonymi w dowolnym okresie a zmienną charakteryzującą te decyzje (vDY_s), co można wyrazić jako³¹:

$$15. B = \Phi(vDY_s),$$

gdzie:

Φ — nieliniowa funkcja przedstawiająca zależność między decyzjami inwestycyjnymi a stopą zmian produkcji,

$\frac{d}{dt} Y_s = DY_s$ — stopa zmian produkcji.

Podstawowe zależności modelu R. M. Goodwina można sprowadzić do równania różniczkowego stopnia drugiego względem Y_s ³². Proces rozwiązywania tej zależności jest zabiegiem wysoce skomplikowanym i w praktyce nie może być on zakończony. Jego wynikiem są oscylacje, które wraz z upływem czasu zmierzają do pewnego cyklu granicznego, który ma stałą amplitudę lecz nie przybiera on symetrycznej postaci sinusoidy, gdyż przebieg górny (faza wzrostowa) jest zazwyczaj dłuższy aniżeli przebieg dolny (faza spadkowa).

Przedstawione powyżej hipotezy powstałe w ekonomii zachodniej a wyjaśniające genezę współczesnych wahań cyklicznych są jedynie częścią

³⁰ R. G. D. Allen, Teoria makroekonomiczna. Ujęcie matematyczne, Warszawa 1975, s. 373.

³¹ Ibidem, s. 374.

³² Ibidem, s. 377.

modeli należących do nurtu neokeynesowskiego³³. Ten kierunek badań, będący jednym z dominujących w teorii koniunktury, wykazuje dalszy rozwój, który jest obecnie poważnie ograniczany przez względy formalno-matematyczne. Dalsza konkretyzacja rozważań zapoczątkowanych przez P. A. Samuelsona i J. R. Hicksa prowadzi bowiem do znacznej ich formalizacji, w wyniku czego niemożliwym staje się, na gruncie dotychczasowego rozwój u ma tematyki, rozwiązywanie skomplikowanych równań różniczkowych.

I

III. MODELE WAHAŃ CYKLICZNYCH W INTERPRETACJI NOWEJ KLASYCZNEJ MAKROEKONOMII

Wzrost gospodarczy występujący w latach siedemdziesiątych w większości wysoko rozwiniętych gospodarek kapitalistycznych charakteryzował się łącznym występowaniem dwóch zjawisk: wysoką stopą inflacji i rosnącym poziomem bezrobocia. Procesów tych nie można było w pełni wyjaśnić posługując się tezami ekonomii neokeynesowskiej. Dlatego też powstał dylemat: czy główne założenia i stwierdzenia tego kierunku mogą w ogóle tworzyć podstawę teoretyczną współczesnej polityki gospodarczej. Na bazie krytycznych analiz ekonomii neokeynesowskiej, a także wykorzystując podstawowe osiągnięcia neoklasycznej teorii produkcji, podziału i wzrostu gospodarczego sformułowano pewne nowe założenia i hipotezy, które — jak twierdzono — przewyżniają ograniczoną moc teorii neokeynesowskiej. Przyczynki te dały początek tzw. nowej klasycznej makroekonomii. Jej fundament zasadniczo składa się z dwóch elementów³⁴.

1) zbudowanej przez J. F. Mutha hipotezy, dotyczącej racjonalnych oczekiwań, która najczęściej formułowana jest w postaci, iż wszystkie podmioty gospodarcze (prywatne i państwowe) w momencie podejmowania decyzji gospodarczych posiadają wszystkie niezbędne im informacje o dokonującym się procesie gospodarowania, włączając w to specyficzne parametry istniejących modeli teoretycznych³⁵;

2) ogólnogospodarczej funkcji podaży o stopniu homogeniczności równym zero, pozbawionej iluzji pieniądza, zawierającej w przypadku badania kształtowania się w krótkim okresie wielkości podaży zmienne objaśniające względne: rzeczywisty poziom cen danego okresu i oczekiwa-

³³ Na temat innych modeli należących do nurtu postkeynesowskiego zob. H. Bartmann, *Grundlagen*, s. 181 - 209.

³⁴ K. Jaeger, *Die Konjunkturtheorie der neuen klassischen Makroökonomie*, w: *Perspektiven der Konjunkturforschung*, Tübingen 1984. s. 25 - 60.

³⁵ Podstawowe hipotezy teorii racjonalnych oczekiwań sformułowano w opracowaniu: J. F. Muth, *Rational Expectations and the Theory of Price Movements*, *Econometrica* 1961, vol. XXIV, nr 3, s. 315-335.

ny poziom cen dla tego momentu. Funkcja ta, określona w literaturze jako funkcja podaży R. E. Lucasa, przyjmuje następującą postać³⁶:

$$16. y_t^s = \alpha_0 + a_0 k_t + a_1 (p_t - E_{t-1} p_t) + u_t^s,$$

gdzie:

- y_t^s - ogólnogospodarcza podaż dóbr i usług (produkcja, dochód narodowy),
- k_t - egzogeniczna wielkość nakładu kapitału lub element trendu wzrostu zmiennej objaśnianej,
- p_t - poziom cen w okresie t,
- $E_{t-1} p_t$ - przyjęta na końcu okresu t-1 informacja o racjonalnie oczekiwanym poziomie cen w okresie t,
- u_t^s - elementy zakłóceń (zmiennie przypadkowe), których statystycznie nie można przewidzieć. Przedstawiają one np. nieoczekiwane zmiany technologii, preferencji, zmiany podaży siły roboczej, konsumpcji itp.³⁷

W oparciu o założenia nowej klasycznej makroekonomii, a także na bazie istniejących hipotez kierunku monetarystycznego, powstały teoretyczne rozważania, za pomocą których podejmowane są próby wyjaśnienia mechanizmu współczesnego cyklu koniunkturalnego. Twórcą pierwszych tego typu koncepcji był R. E. Lucas. Transponując tytuł jego pierwszej pracy w tym zakresie (*An Equilibrium Model of the Business Cycles*) przyjęto w literaturze przedmiotu nazywać ogół rozważań należących do tego kierunku jako zrównoważoną teorię cykli koniunkturalnych (*Equilibrium Theory of Business Cycles*)³⁸.

Podstawowe założenia nowej klasycznej makroekonomii w odniesieniu do procesu wahań koniunkturalnych można sformułować następująco⁸⁹:

1) badana gospodarka znajduje się stale na zagregowanej funkcji podaży. Na wszystkich jej rynkach, wskutek panującego systemu cen występuje równowaga, a same ceny są doskonale elastyczne;

2) zgodnie z hipotezą racjonalnych oczekiwań poszczególne podmioty gospodarcze dysponują nie tylko pełną informacją o sytuacji rynkowej,

³⁶ Funkcję tę zbudował po raz pierwszy R. E. Lucas i stąd właśnie tego typu nazwa; por. R. E. Lucas, *Expectations and the Neutrality of Money*, w: *Studies in Business Cycle Theory*, Oxford 1981, s. 66-89; R. E. Lucas, *Some International Evidence on Output Tradeoffs*, w: *Studies in Business*, s. 131 - 145.

⁸⁷ Wszystkie zmiennie w funkcji podaży R. E. Lucasa określone są w skali logarytmicznej. Elementy przypadkowe w dalszej części rozważań będą utożsamiane z tzw. realnymi zdarzeniami (szokami).

³⁸ R. E. Lucas, *An Equilibrium Model of Business Cycle*, w: *Studies in Business*, s. 179-214.

³⁹ K. Jaeger, *Die Konjunkturtheorie*, s. 26 - 29; R. J. Barro, *The Equilibrium Approach to Business Cycle*, w: *Money, Expectations and Business Cycles. Essays in Macroeconomics*, New York 1981, s. 41.

ale także doskonale znają oni cele, środki i skuteczność polityki gospodarczej oraz wartość ogółu parametrów szacowanych modeli empirycznych;

3) występujące w gospodarce prywatne podmioty, (posiadają równo co do wartości informacje, mają także identyczne możliwości podejmowania działań, przy czym opóźnienie w czasie, w którym reagują oni na wszelkie zmiany informacji nie jest dłuższe aniżeli opóźnienie w reakcji podmiotów realizujących politykę gospodarczą. Na podstawie posiadanej ilości informacji mogą oni budować racjonalne oczekiwania, dotyczące przyszłego procesu gospodarowania⁴⁰.

Teoretyczne rozważania wyjaśniające współczesne wahania koniunkturalne, a należące do nowej klasycznej makroekonomii, nie tworzą jednolitego systemu teoretycznego. Są one jedynie zbiorem rozmaitych hipotez, dotyczących racjonalnych oczekiwań i zachowań decyzyjnych podmiotów gospodarczych, budowanych na podstawie posiadanych informacji bieżących bądź opóźnionych. Ogół tych rozważań można podzielić w zależności od charakteru wykorzystywanej informacji na dwie grupy. Pierwsza z nich powstała w oparciu o tezę, że informacje bieżące (nieopóźnione) zawierają treści niepełne, które determinują decyzje podmiotów gospodarczych. Implikuje to, że kształtowanie racjonalnych oczekiwań w stosunku do odpowiednich zmiennych pozbawione jest pewności i jest, względnie może być, uwarunkowane przez bieżące przypadkowe zakłócenia. Wyodrębnione w oparciu o to kryterium modele wahań koniunkturalnych są określane jako „modele z częściowo pełną informacją”. Druga grupa rozważań, opisujących współczesne cykle koniunkturalne zawiera racjonalne oczekiwania podmiotów gospodarczych, które budowane są na bazie informacji opóźnionych o jeden okres, a które w przeciwieństwie do informacji bieżących, zawierają pełny zasób niezbędnych wiadomości. Oznacza to, iż dla okresu badanego t , jak dla wszystkich okresów przyszłych $t + 1$ ($t = 0, 1, 2, \dots$) racjonalne oczekiwania podmiotów gospodarczych są determinowane przez pełne informacje z okresu $t - 1$. Oczekiwania te w stosunkowo niższym stopniu są uwarunkowane natomiast bieżącymi zdarzeniami przypadkowymi. Modele teoretyczne wyodrębnione w oparciu o to kryterium są określane jako „modele o niepełnej informacji”⁴¹.

⁴⁰ Oprócz powyższych założeń, przyjętych w procesie wyjaśniania współczesnych wahań koniunkturalnych, twórcy zrównoważonej teorii cykli koniunkturalnych R. E. Lucas i Th. J. Sargent w pełni zaakceptowali także zbudowaną przez E. S. Phelps'a hipotezę tzw. alegorii wyspy. Szerzej na temat zob. E. S. Phelps, *Introduction. The New Microeconomics in Employment and Inflation Theory*, w: *Microeconomic Foundation of Employment and Inflation Theory*, New York 1970, s. 1 - 26.

⁴¹ Szerzej na temat problemów klasyfikacji, jak i samych podgrup teoretycznych modeli cykli koniunkturalnych zob. K. Jaeger, *Die Konjunkturtheorie*, s. 29, 48 - 50.

Rozważania teoretyczne należące do pierwszej grupy, zbudowane na bazie przedstawionej struktury informacyjnej, charakteryzują się wszytkie bez wyjątku tym, że oczekiwane i nieoczekiwane zmiany elementów polityki pieniężnej, szczególnie zaś zmiany podaży pieniądza, determinują w warunkach racjonalnych oczekiwań realne wielkości ekonomiczne. Oddziaływanie to następuje w ten sposób, że spodziewane w przyszłości środki polityki pieniężnej wpływają w danym czasie przed wprowadzeniem tych zmian, na przewidywane kształtowanie się cen realnych wielkości⁴².

Podstawowym równaniem określającym wpływ oczekiwanych zmian czynników pieniężnych na powstanie wahań koniunkturalnych w sferze realnych wielkości ekonomicznych jest funkcja podaży R. E. Lucasa (zależność 16), w której element $a_i(p_i - E_{i-1}p_i)$ został zamieniony na różnicę postaci $a_i(p_i - E_i P_{i+1})$ ⁴³.

Teoretyczne modele cykli koniunkturalnych, zawierające niepełną informację, powstają na bazie opóźnionych o jeden okres danych, które z założenia są informacjami pełnymi. W ramach tej podgrupy wydzielić można dalej modele, które nie wyjaśniają wewnętrznych zmian poziomu kapitału oraz modele, które takie wyjaśnienie zawierają. W przypadku pierwszej wyróżnionej podgrupy wahania koniunkturalne są interpretowane jako wynik nieoczekiwanych, egzogenicznych szoków. Sam proces cykliczny jest kształtowany przez występujące opóźnienia dochodowe w funkcji podaży⁴⁴. Druga grupa modeli z niepełną informacją zawiera elementy dotyczące zmian poziomu kapitału lub zapasów kapitałowych. Najbardziej znany model, w którym występują wewnętrznie zdeterminowane zmiany kapitału zbudowali Th. J. Sargent oraz N. Wallace⁴⁵. Wśród prac zawierających wyjaśnienia zmian zapa-

⁴² Ibidem, s. 42.

⁴³ Funkcję taką przyjęli w swych pracach m.in.: R. E. Lucas, *Economic Testing of the Natural Rate Hypothesis*, w: *Studies in Business*, s. 90-103; tenże, *Some International*, s. 131-145; P. Minford, D. Peel, *The Natural Rate Hypothesis and Rational Expectations — A Critique of Some Recent Developments*, Oxford Economic Papers 1980, vol. XXXII, s. 71-81; H. Frish, *Politikineffektivität bei rationalen Erioartungen*, w: *Makroökonomik Heute: Gemeinsamkeiten und Gegensätze*, Tübingen 1982, s. 213-246.

⁴⁴ Modele teoretyczne należące do tej grupy zbudowali m.in.: B. T. McCallum, *Price Level Adjustment and the Rational Expectations Approach to Microeconomic Stabilization Policy*, Journal of Money, Credit and Banking 1978, vol. X, s. 418-436; Th. J. Sargent, *A Classical Macroeconomic Model for the United States*, Journal of Political Economy 1976, vol. 84, s. 207 - 237.

⁴⁵ Th. J. Sargent, N. Wallace, *Rational Expectations, the Optimal Monetary Instrument and the Optimal Supply*, Journal of Political Economy 1975, vol. LXXXIII, s. 241 - 254. Zupełnie podobny wariant modelu tego typu zbudował także M. B. Canzoneri, *The Role of Monetary and Fiscal Policy in the Neoclassical Models*, Southern Economic Journal 1977/1978, vol. XLIV, s. 642 - 647.

sów magazynowych dominuje model A. S. Blindera i St. Fischera⁴⁶. Proces kształtowania się wahań cyklicznych jest interpretowany tutaj jako wynik opóźnień czasowych dochodu narodowego, które występują w funkcji podaży. Istotnym elementem tego mechanizmu są powodowane przez nieoczekiwane zmiany cen odchylenia zapasów magazynowych od pożądanego ich długookresowego poziomu, jak również procesy ich stopniowych dostosowań do stanu normalnego⁴⁷.

IV. NIEKTÓRE WŁAŚCIWOŚCI WSPÓŁCZESNEJ TEORII KONIUNKTURY

Sformułowane w poprzednich częściach opracowania występujące w neokeynesowskiej i neoklasycznej ekonomii tezy dotyczące genezy współczesnego cyklu koniunkturalnego obok całego zróżnicowania wynikającego z odmiennej perspektywy poznawczej posiadają kilka cech wspólnych. Właściwości te determinują na gruncie teoretycznym pojęcie oraz budowę i kształt zewnętrzny procesów koniunkturalnych, a także zakres i narzędzia ich empirycznych analiz.

Współczesna teoria koniunktury gospodarczej jest częścią składową ogólnej teorii ekonomii. Przedmiotem jej bowiem są problemy makroekonomiczne, których rozwiązania mają tworzyć nie tylko wyjaśnienia istoty ogólnogospodarczych wahań aktywności gospodarczej, lecz za ich pomocą powinno się móc określić poziom i dynamikę wzrostu produkcji i zatrudnienia. W teoretycznych analizach procesów koniunkturalnych dominują określone wewnętrzne zależności, mające charakter obiektywny w stosunku do poszczególnych podmiotów gospodarczych. Szczególną rolę odgrywa tutaj zbudowana przez R. F. Harroda i P. A. Samuelsona, a rozwinięta przez J. R. Hicksa, połączona zasada działania mnożnika inwestycyjnego i akceleratora. Mechanizm, ten oparty o pewne relacje technologiczne posiada jednakże istotne ograniczenia wynikające z przyjmowanych w ramach tego kierunku założeń teoretyczno-poznawczych. Jednym z nich jest przesłanka o stałym poziomie krańcowej skłonności do konsumpcji i stałym współczynniku akceleracji. Założenia te są wysoce nierealistyczne, gdyż w praktyce wartość tych parametrów ulega zmianie wraz ze zmianą poziomu aktywności gospo-

⁴⁶ A. S. Blinder, S. Fischer, *Inventoris, Rational Expectations and the Business Cycles*, Journal of Monetary Economics 1981, vol. VIII, s. 277 - 304.

⁴⁷ Szerzej na temat tych i innych modeli wahań cyklicznych należących do nowej klasycznej makroekonomii w literaturze polskiej zob. R. Barczyk, *Neoklasyczna interpretacja wahań koniunkturalnych — koncepcja klasycznej makroekonomii*, w: *Studia nad strukturą współczesnej gospodarki kapitalistycznej*, Poznań, (w druku).

darczej⁴⁸. Tym samym analiza wahań cyklicznych oparta na zasadzie mnożnika-akceleratora jest krótkookresową i może być ona stosowana jedynie do analiz stosunkowo łagodnych wahań.

Jak wynika ze zbudowanych w ekonomii zachodniej modeli proces koniunkturalny, jak i jego zewnętrzne formy przejawiania się są uwarunkowane także przez subiektywne oceny poszczególnych podmiotów gospodarczych dotyczące przeszłości, jak i przez oczekiwania odnoszące się do charakteru przebiegu procesu gospodarowania w przyszłości. Te subiektywne odczucia, zdaniem zwolenników teorii neoklasycznej, mają charakter zewnętrzny w stosunku do systemu gospodarczego. Rozważania te zbudowane na bazie założenia o stałym występowaniu tendencji do zrównoważonego wzrostu gospodarczego, przyjmują tym samym model gospodarki oparty o wewnętrzną stabilność badanego systemu. Główne uwagi krytyczne, jakie można sformułować w stosunku do tzw. zrównoważonej teorii cykli koniunkturalnych dotyczą samej hipotezy racjonalnych oczekiwań. Jak wykazał J. Tobin, koncepcja ta jako przybliżony opis rzeczywistych, zorientowanych na krótki i średni okres oczekiwań, jest w wysokim stopniu dyskusyjna⁴⁹. W szczególności nie może być mowy o tym, że stosowane pojęcie „racjonalne oczekiwania” właściwie oddaje jego prawdziwy sens, tj. optymalność w odniesieniu do określonej funkcji celu⁵⁰. Spowodowane jest to przede wszystkim tym, iż podmioty gospodarcze nie są w stanie uzyskać wszystkie informacje, niezbędne im dla budowy racjonalnych oczekiwań, gdyż poznanie ludzkie jest ograniczone, a jednocześnie w wysokim stopniu błędne. Podobnie nie można przyjąć, że kształtowanie oczekiwań poszczególnych podmiotów następuje według jednego a priori przyjętego modelu strukturalnego. Tym samym teoria racjonalnych oczekiwań nie jest w żadnym stopniu adekwatnym wyjaśnieniem zachowań podmiotów gospodarczych, gdyż przyjęte przez nią założenia nie są ilościowo ani jakościowo dostateczne dla wyprowadzania takich zachowań⁵¹.

W obu przedstawionych kierunkach teoretycznych nie bada się relacji, jakie występują między analizowanym systemem gospodarczym a innymi gospodarkami. Modele te mając charakter zamkniętych nie określają charakteru wpływu sytuacji koniunkturalnej, występującej w danym kraju na przebieg procesów w innych krajach. Na podstawie tych rozważań nie można także przeanalizować relacji zwrotnej, tj. wpływu zmian w poziomie aktywności gospodarczej w innych systemach na mechanizm i kształt cyklu koniunkturalnego w badanej gospodarce.

⁴⁸ H. Bartmann, *Grundlagen*, s. 201.

⁴⁹ J. Tobin, *Asset Accumulation and Economic Activity*, Oxford 1980, s. 20 - 48.

⁵⁰ H. J. Ramser, *Stand und Entwicklungsperspektiven der Konjunkturtheorie*, w: *Nationalökonomie Morgen*, Stuttgart 1981, s. 44.

⁵¹ M. Tietzel, *Was kann man vor der „Theorie rationaler Erwartungen“ rationalerweise erwarten?*, *Kredit und Kapital* 1982, nr 3, s. 510-511.

Ogół rozważań teoretycznych występujących w ekonomii zachodniej, dotyczących współczesnego cyklu koniunkturalnego ma charakter dynamiczny⁵². Podstawowym narzędziem metodologicznym umożliwiającym konstruowanie przyczynowo-skutkowych zależności między poszczególnymi analizowanymi wielkościami jest model sekwencyjny⁵³. Dzięki przyjęciu tego typu koncepcji wyjaśniającej cały proces koniunkturalny jest traktowany jako ciąg następujących po sobie zdarzeń (ruch wielkości w czasie), które dzięki wzajemnym powiązaniom tworzą pewien zamknięty proces o określonej dynamice wewnętrznej⁵⁴.

Począwszy od prostego modelu zależności między mnożnikiem inwestycyjnym i akceleratorem rozwój teorii koniunktury odznacza się stałym wzrostem stosowanych formalnych, szczególnie zaś matematycznych metod analiz teoretycznych. Prowadzi to bardzo często do zamkniętych i nierozwiązalnych równań różniczkowych trzeciego i wyższych stopni. Uzyskiwane rozwiązania skomplikowanych zależności, opisujących fluktuacje koniunkturalne mają nierzadko charakter jakościowy. Są one czasami pewnymi przybliżeniami, bądź też są to rozwiązania numeryczne.

Wskutek istnienia powyższych ograniczeń w analizach teoretycznych współczesnych procesów cyklicznych wartość poznawcza tych koncepcji, odnosząca się do cech budowy zewnętrznej i kształtu fluktuacji jest stosunkowo niska. Implikacje poznawczo-metodologiczne wynikające z tych modeli są ilościowo, jak i jakościowo znacznie uboższe aniżeli zależności przyczynowo-skutkowe budowane między analizowanymi zmiennymi, które wyjaśniać mają mechanizm procesów cyklicznych. Największe trudności w interpretacji morfologii cyklu koniunkturalnego, poprzez pryzmat istniejących hipotez teoretycznych, powstają przy analizach punktów zwrotnych oscylacji, których identyfikacja stanowi jeden z głównych warunków umożliwiających empiryczne badanie innych cech morfologicznych. Tak więc, pomimo wysokich wymagań pragmatycznych stawianych współczesnej teorii koniunktury przez praktykę gospodarczą jej zdolność do zaspokajania tych potrzeb jest bardzo ograniczona.

⁵² Ponieważ współczesne modele wahań koniunkturalnych są jednocześnie makroekonomiczne i dynamiczne, w literaturze przedmiotu stosuje się dla nich określenia wprowadzone przez R. Frischa pojęcie modeli makrodynamicznych. Oznacza ono pewien rodzaj analizy wielkości makroekonomicznych, występujących w różnych momentach i uwzględniających skutki ich działania w czasie; R. Frisch, *Propagation Problems and Impulse Problems in Dynamic Economics*, w: *Economic Essays in Honour of Gustav Cassel*, London 1933, s. 171-205.

⁵³ Szerzej na temat modelu sekwencyjnego zob. *Koniunktura gospodarcza*, pod red. Z. Kowalczyka, Warszawa 1982, s. 107-121.

⁵⁴ Te dwie ostatnie cechy współczesnych teorii cyklu koniunkturalnego mocno akcentuje H.-J. Vosgerau, *Konjunkturtheorie*, w: *Handwörterbuch der Wirtschaftswissenschaft*, Bd IV, Stuttgart—New York 1978, s. 489.

MAIN DIRECTIONS OF THEORETICAL ANALYSES OF CYCLICAL FLUCTUATIONS

Summary

Western model analyses of contemporary cyclical processes are only sets of more or less proved hypotheses which do not form a consistent theoretical conception.

A general purpose of the contribution is to present two main lines of Western theoretical analyses explaining contemporary cyclical fluctuations: neo-Keynesian and neoclassical.

The former interpretation, with its roots at J. M. Keynes theories, is a demand approach, with the source of fluctuations located first of all in combined mechanisms of investment multiplier and accelerator. The neoclassical approach is identified with a so-called balanced theory of the business cycle, where all oscillations are explained in terms of rational expectations of the economic subjects.

In the analysed lines of theoretical research into cyclical fluctuations highly idealized assumptions are adopted. In effect, despite the use of extensive conceptual apparatus and formal mathematical instruments those conceptions can hardly meet the demands of the economic praxis.